

**Digitization of the scientific library of the
State Museum of Natural History of NAS**

Gawarecki Wincenty Hipolit Opis topograficzno-historyczny ziemi Wyszogródzkiej na Teraz w Obwodzie i Województwie Płockim. – w Warszawie: w Drukarni Zawadzkiego i Węckiego Uprzywilejowanych Drukarzy i Księgarzy Dworu Królestwa Polskiego, 1823. – 77 s.

Download a copy of the book from the site:

<http://libsmnh.com.ua>

Permanent link to the book page:

http://libsmnh.com.ua/books/gawarecki_wincenty_hipolit/opis_topograficzno_historyczny_ziemi/

Biblioteka Muzeu n im. Dzieduszyckich
we Lwowie.

Sz 146 № 38

13-2192

~~789~~

O P I S

POGRAFICZNO — HISTORYCZNY

Z I E M I
YSZOGRODZKIEY

NA TERAZ w OBWODZIE i

WOJEWÓDZTWIE PŁOCKIM
położonéy;

P R Z E Z

WINCENTEGO HIPOLITA GAWARECKIEGO:

II. PR. PTOKURATORA KRÓLEW. PRZY TRYBUNALE CY-
WIL. WOJEW. PŁOCKIEGO, CZŁONKA KOM. EXAM.
TEGOŻ WOJEW. i CZŁONKA TOW.
NAUK. W PŁOCKU.

12296

Tak cudzoziemskie, lubo mniey podobno dziwne rzeczy, wynayduiemy ciekaui, uważamy, zadumieni, chwalemy usilni, a domowe, że urodzone z nami, lubo godnością przewyższają, przegladami mniey przezorni.

Piskorski D. O. P. Professor
Akad: Krak o Grodzisku.

DZIAŁ
PRZYRODNICZY

W WARSZAWIE.

W Drukarni ZAWADZKIEGO i WĘCKIEGO UPRZY-
WILEJOWANYCH DUKARZY i KSIĘGARZY
DWORU KRÓLESTWA POLSKIEGO.

1823.

Wolno drukować w Warszawie
dnia 1. Marca. 1823. r.

J. K. Szaniawski.

O P I S
TOPOGRAFICZNO—HISTORYCZNY
Z I E M I
WYSZOGRODZKIEY.

Przedmowa Gdy w teraźniejszym podziale Królestwa Polskiego na Woiewództwa, a następnie na Obwody, Ziemia Wyszogrodzka, co do nazwiska swego istnieć przestała; osądziłem za rzecz potrzebną: wystawić potomności obraz téy ziemi, lubo w krótkim rysie zakreślony. Praca podjęta tém przyjemniejszą stała się, mając w pamięci, iż ziemia ta jest miejscem urodzenia mego, i siedliskiem przodków. Udzielone mi akta byłego Rządu Pruskiego dotyczące się stanu miast w Prowincyach Polskich przez tenże Rząd posiadanych, nadto wiadomości dzieiów oyczystych, i bliższa znościomość miejsc opisać się mających, posłużyły mi do zamierzonego celu

Daleki od mniemania abym przedmiot ten zupełnie miał zgłębić, poświęcam niniejszą pracę moją tym współobywatelom i Rodakom, którzy i najmniejsze szczegóły przypominające starożytną ich ojczyznę z czułością, a chęci piszącego z pobłażaniem przyjmować zwykli.

Wiadomość historyczna o Ziemi Wyszogrodzkiej. §. II. Ziemia Wyszogrodzka, była dawniey częścią Mazowsza rządzonego przez potomków Pia-
sta. Należała ona do dzielnicy Xiążąt Mazowieckich na Płocku, iak się to okazuje z subiekcyi przez Wacława Xiążęcia Płockiego części Mazowsza do udziału iego należący Janowi Królowi Czeskiemu w roku 1329. uczynioney, w której ziemię Wyszogrodzką wraz z innemi ziemiami temuż królowi w hołdownictwo oddał. Późniey ziemia ta Ziemowitowi III. iako powszechnemu Xiążęciu Mazowsza, (1) i iego potomkom podległą była, iak liczne przywileie tegoż Xiążęcia, iako też i iego Syna tego imienia Ziemowita Starszego, i dalszych Xiążąt Płockich wyiaśniaią, bo-

(1) Patrz Wiadomość o Mieście Płocku.

wiem w tytułach w tychże wymienianych pisali się dziedzicami ziem szczególnych posiadanych, a między temi i ziemia Wyszogrodzka umieszczona bywa. Po śmierci Jana ostatniego z Xiążąt Płockich w r. 1495. nastąponéy, ziemia Wyszogrodzka z Xięstwem Płockiem do Korony przyłączoną była, a gdy po zupełném wygaśnieniu rodu Piasta na Xiążętach Mazowieckich na Warszawie, całe Mazowsze w r. 1526. do Królestwa Polskiego wcielone, i następnie na trzy Woiewództwa podzielone zostało, natenczas Ziemia Wyszogrodzka do iednego z tychże Woiewództw, to iest Mazowieckiego należała. (2) W roku 1793. za objęciem w possessyą Woiewództwa Płockiego przez Rząd Pruski, ziemia Wyszogrodzka przyległa temuż Woiewództwu po-

-
- (2) Xięstwo Mazowieckie składało się z trzech Woiewództw. to iest: Mazowieckiego, Płockiego, i Rawskiego. Woiewództwo Mazowieckie zawierało w sobie ziem dziesięć, iako to; Czerską, Warszawską, Wizką, Wyszogrodzką, Zakroczymską, Ciechanowską, Łomżyńską, Rozańską, Liwską, i Nurską.

dobnegoż losu doznała, i granica Pruska od strony Polski do Czerwińska rozciągała się. Po ustaleniu panowania swego, Rząd Pruski w zabranych Prowincjach z ziemi Wyszogrodzkiej, Powiatów Płońskiego, Bielskiego i Płockiego, utworzył ieden Powiat Wyszogrodzki, zowiąc go distriktem. (Kreis). Za odrodzeniem się Ojczyzny wr. 1807. Powiat Wyszogrodzki co do nazwiska iako i rozciągłości przez Rząd Pruski zakresłony w swym stanie pozostał, atoli postanowieniem Xcia Namiestnika Królewskiego w dniu 16, Stycznia 1816. wydaném, Powiat ten nazwiską Obwodu Płockiego otrzymał.

Ziemia Wyszogrodzka na wschód graniczyła z Ziemią Zakroczymską; na zachód z Województwem Płockiem, od południa Wisła była iéy granicą, na północ Powiat Płoński. — Długość ziemi téy biorąc od wschodu ku zachodowi, to iest od wsi ostatniey Parafii Czerwińskiej Zarębina szlacheckiego do Bodzanowa, wynosiła mil trzy i pół, szerokość zaś od Południa ku północy, to iest od Wyszogroda do Wsi

Wronina mil trzy, zatém rozciągłość ziemi téy dziesięć i pół mil kwadratowych obemnowała. Położenie téy ziemi iest w samych równinach gruntu urodzaynego, a nayszczególniéy do siewu pszenicy i ięczmienia zdatnego; w ogólności uważaiąc, ziemi téy na żyznych pastwiskach niezbywa, przez co właściciele dóbr ziemskich liczne trzody inwentarza rogatego wychowywać są w stanie, wreszcie korzystne położenie ziemi téy nad Wisłą, ułatwia znacznie handel zbożowy, iedyném źródłem utrzymywania się iéy mieszkańców będący. Niedostatek drzewa szczególniéy do budowli uczuwać się daie, bowiem lasy iakie niegdyś w téy ziemi znaydować się mogły, dla dobroci gruntu wytrzebione zostały. Są wprowadzie gaie przy wsiach, lecz te bardziéy ku ich ozdobie nie zaś pożytkowi służą.

Ziemia ta od naydawnieyszych czasów była siedliskiem obywateli pamiętnych z przywiązania do swéy Ojczyzny, gorliwie sposobiących się na iéy usługi, i dzielnych zawsze odwagą i męztwem,

gdy tego obrona kraju wymagała. W ciągu upłynionego pół wieku, właściciele częściowi dóbr ziemskich licznie w téj ziemi osiedli przez zbywanie dziedzin swoich oddali wsie w posiadanie iednego dziedzica. Włościanie téj ziemi są ludzie zdrowi czerstwi i pracowici, (3) atoli liczba ich do uprawy gruntu w miarę tego iest

(3) Wyrazy niektóre w pospólstwie ziemi Wyszogrodzkiey potocznie używane są następujące.

Comcie? zamiast *Co mówicie?*

Mere on z. podobny do niego.

Sromą się z. wstydzi się.

Siła dasz? z. ile dasz?

Werki, z. łóżko.

Opóy, z. piał.

Myto. z. zasługi służącego.

Sto Jańskie z. czyli zadatek służącym dawany.

Kantopory czyli suchedni, wyraz ten powstał z łacinskich wyrazów *quatuor tempora*,

Gapa, gapy łapać, z. wrona, łapać wrony.

Kłepa, z. krowa.

Szkapa, z. kon.

Graiek, z. gracz na skrzypcach.

Maciora z. świnia rodna,

Bydlęcy, z. Pasterz od bydła.

Wędrowiec, z. Wędrownik.

szczupłą; a przyczyną wyludnienia tego jest powietrze morowe, które ostatnią razą od roku 1709. do 1711. w téj części Polski trwające, okropną klęskę w mieszkańcach zrządziło. Mimo iednak braku dostatecznych rąk do rolnictwa, takowe pracowitością, i pilnością do wysokiego stopnia w téj okolicy jest posunięte, tak że

Choina, z. Sośnina.

Szaławila, z. Trzpiot.

Witek, z. Wincenty,

Gierka, z. Giertruda.

Frącek, z. Franciszek.

Sobek, z. Sobestyan.

Bałcer, z. Baltazar.

Ulina z. Julianna.

Trepy, z. Schody.

Niesprostać, z. niespamiętać.

Łoniego, *łońskiego roku*, z. zeszłego roku.

Nastaga, z. Anastazy.

Kręcić wici, z. tłumaczyć się,

Mówiąc o Rodzicach, lub krewnych, zawsze używają wyrazu *Oni*, np. Oyciec, Matka mówili, dokąd oni poszli? Mówiąc zaś z niemi używają wyrazu *Wy*, np. Stryiu dokąd wy póydziecie? czyście byli w Kościele?

względu doskonałej uprawy roli, iako też i innych części rolnicze gospodarstwo składaających; rzadka jest wieś, w którejby sad owocowy porządnie założony i utrzymywany, wszelkie kuchenne warzywa, staw lub kanał zarybiony, pasieka, chmielnik, piękne i liczne trzody bydła rogatego i owiec nieznaydowały się. Nadto ziemia ta ma dostatek zwierzyny a szczególniej ptastwa, iako to: zające, kuropatw, siwków, słomków, kwiczołów, kaczek; miejscami widziane tylko bywają lisy i wilki.

Ziemia Wyszogrodzka za dawniej Polski wysyłała dwóch posłów na seym, tytuż Deputatów na Trybunał koronny do Piotrkowa. Miała Starostę Grodowego, Kasztelana mnieyszego, Podkomorzego, Sądy Ziemskie, Grodzkie, i Podwojewódzińskie. Zawierała w sobie trzy miasta, z których pierwsze i celnieysze jest:

Opis Wy- § III. Wyszogrod, *Wisogrodia*
szogroda. *Hohenburg*, stołeczne ziemi Wyszogrodkięj nad Wisłą na górze położone, przez Władysława Xięcia Opolskiego, Wicelubuskiego, Kuiańskiego i Dobrzeńskiego,

Vice-króla za panowania Ludwika króla Węgierskiego w Polsce, (4) przywileiem lokacyi wr. 1382 w dzień święta iedenastu tysięcy Panien, w tém mieście datowanym udarowane; przywiléy rzeczony Jan Xiążę Mazowiecki w roku 1437, królowie zaś Polscy, Stefan Batory w roku 1551, Jan Kazimierz w r. 1661, Stanisław August w r. 1789 dnia 11. Grudnia zatwierdzili. Miasto Wyszogrod przywileiem Xięcia Opolskiego powyżey z daty wymienionym, iest założone na mieyscach pięciu wiosek w bliskości siebie będących, zwanych: *Łoskun*, *Palsze*, *Wiszęgród*, *Siersko* i *Meczuna*, z ich przyległemi gruntami. Przywileiem tym miało nadanych pięć wysp (kęp) na Wiśle; dozwolone na téy rzece rybołówstwo, pobieranie lądowego od statków i drzewa Wisłą płynących w czasie stano-wiska; składanie w niém nawet towarów było dozwolone w ten sposób, iakim w Toruniu odbywa się; przewóz na Wiśle pod miastem będący, wolny wrąb drzewa do

(4) Był on Siostrzeńcem Ludwika.

budowli i opału w lasach Xiążęcych od początku założenia aż do lat dziesięciu; uwolnienie przez przeciąg ten czasu od wszelkich podatków; nadto most przez parowę w wiosce zwanéy *Siersko* exystująca, kosztem nadającego przywileý Xiążęcia wybudowany został. (5)

Rozległość miasta tego iaka od początku była w przywileiu lokacyinym, nie jest wymieniona, teraz ma 24. włók Chełmińskich morgów 7. i pół, które bez sporu posiada. Rząd miasta utrzymywał wóyt, którego wybór iakoteż radnych do mieszkańców należał. Prawo Magdeburskie było dla Wyszogroda obowiązującym; służyło mu prawo miecza; wyłączone było z pod Sądów Woiewódzkich, Ziemskich, Grodzkich a nawet i Królewskich. Za dawnego Rządu Polskiego było miejscem odbywania Sejmików, Sądów Ziemskich,

-
- (5) Przywileý tén w kopii w aktach byłego, rządu Pruskiego tyczących się wynalezienia wszelkich własności, i użytków m. Wyszogroda, na teraz w Archivum Kommissyi Woiewodzkiej złożonych, znajduje się. —

Grodzkich, Podwojewódzińskich, ziemi Wyszogrodzkiej; za panowania Króla Pruskiego posiadało urząd Landratowski, Sąd Powiatowy, i kasę; za byłego Xięstwa Warszawskiego, Podprefekta Ptu Wyszogrodzkiego, kasę Powiatową; dziś z wszelkich Magistratur оголоcone, znacznego uszczerbku w dochodach swoich doznaie. Administracya jego teraznieysza przez Burmistrza iest sprawowana; ma także Exaktora konsumpcyinego, i stacyą Poczty.

Kaźmierz W. Król Polski wystawił w tém mieście zamek mocny i obronny na górze nad Wisłą w pobliżu teraznieyszego rynku i Bóznicy. (6) W zamku tém Xiążęta Mazowieccy mieszkali, atoli z czasem zniszczał, a pozostałe mury przez rząd Pruski 1798. sprzedane zostały, zakupiony ich materyał przez Starozakonnych poświęcił im do wystawienia kilku kamienic. W mieście Wyszogrodzie Bolesław Xiążę

I. str. 417. Dzieiów Król. Pol. J. S. Bandtkie-
przy wydobywaniu fundamentów zamku
sposprzeżono iż te na 10 sążni głębokości
zakładane, a łokci 6. miały szerokości.

Mazowiecki 1313 roku umarł; przez Krzyżaków 1319 roku napadnięte, i wzięte zostało; w latach 1747, 1773, ogień zniszczył wiele budynków (7) podobnież roku 1799, rynek i przyległe ulice pożarem spłonęły. Zlustracyi Wyszogroda w r. 1564. odbytę okazuje się (8) iż w ten czas liczył rzemieślników podatkujących prócz wolnych iak wyrażono 308, między temi 24 Sukieników. Ci, iak się okazuje z obrachunków foluszu, wyrabiali rocznie 4500 postawów sukna. W tém mieście prócz Jurydyk, samych domów wolnych liczono 40, młynów łodnych 7. i folusz 1; przy zamku była znaczna winnica i sady. (9) Zygmunt III. Król

(7) Dykeyonarz Jeograficzny, czyli opisanie Królestw, Prowincyi, Miast, przez *Echarda* w języku Angielskim, przekładania *Vosgena* w Warsz. 1782. T. III. str. 203 i Jeografia Król. Pols. i X. Litew. przez *Büschinga*, str. 78. w słowach: „roku 1747 połowa prawie miasta pogorzała.” —

(8) O upadku przemysłu i miast w Polsce przez *W. Surowieckiego* str. 183.

(9) Lustratorowie przyszedłszy do tych mówią, „przy zamku winnica nie mała, iest wina w niej nie

przywileiem w dniu 6. Sierpnia 1597 datowanym instrukcyą Towarzystwom rze-mieślniczym przepisał, w któręy cechy złotników, mieczników, ślósarzy, kollarzy, kowali, stolarzy, bednarzy, kołodzieiów, rymarzów, szklarzów, szmuklerzów, iako w tém mieście znayduiące się, wyrażone zostały. (10) Ustały późniéy fabryki w czasie zaburzeń kraiowych, i napadów Szwedzkich, żaden ślad ich niepozostał, prócz nazwiska *Sukiennicki*ęj ulicy prowadzą-céy od Klasztoru XX. Franciszkanów do rynku. W roku 1816. Pan *Maschwitz* Obywatel Wyszogrodzki, otworzył w tém

mało, iest też drzewa rodzajnego w Sadach dosyć, gruszek, iabłek bywa nie mało, natłaczają wina czasem barylę, czasem dwie, iest też drugi sad w Zwierzyncu niemaly, iest drzewa rodzajnego dosyć." *Księga 24. rewizyi r. 1564. str. 5. Święcki* podobnieź świadczy; iż za czasów iego miasto Wyszogród miało na pagorku przy-ległym usadzone winnice. *Opis Starożytnéy Polski T. I. str. 301.*

(10) Kopia tego przywileiu w aktach pod notą 4. wyrażonych fol. 149. znayduie się.

mieście fabrykę sukna, która rocznie 500 postawów wyrabiała, atoli w roku 1820. ustała ze śmiercią założyciela. Znajduie się tu iedna farbiarnia, dwie garbarnie, iedna fabryka kapeluszków, i ieden sukienik, kilka browarów i gorzelni, między temi fabryka piwa P. *Krzemieńskiego* pierwszeństwo trzyma.

Ludność tego miasta w roku 1822. wynosiła:

a). Chrześcian . . . 993.

b) Wyznawców Moyżesza 2413.

W ogóle dusz 3406.

Chrześciianie oddani są samemu rolnictwu, prócz niektórych trudniących się rzemiosłem szewckiem i t. p. staroza-konni trudnią się handlem zbożowym, rzemiosłami i szynkiem tak kraiowych, ia-ko i zagranicznych trunków.

Domów miasto Wyszogrod obeymuie:

a) Murowanych - - 94.

b) Drewnianych - - 145.

W ogóle 239.

Summa assekuracyina tych domów, i ich zabudowań w Towarzystwie Ogniwem poda-

podana, wynosi Zł. 723,475. Dochód miasta w roku 1822 czynił 13,793 gr. 13: na następujące zaś trzy lata powiększyć się ma o Zł. 2762 przez wydzierżawienie dochodów z propinacyi, brukowego i iarmarcznego.

Znaczniejsze budowle w tém mieście następujące:

1. Kościół Farny, pod tytułem S. Trócy, erygowany pierwiastkowo od Xiążąt Mazowieckich, iak świadczy przywiléy Wacława Xiążecia Płockiego, wr. 1320. dwa złączone Kościoły Wyszogrodzkiej i Rembowski Proboszczowi Miechowskiemu i Sukcessorom iego zakonu XX. Kanoników regularnych Grobu Chrystusowego nadaiący. (11) Fundacya ta przez Floryana z Ko-

(11) Instytut stróżów Grobu Chrystusowego wziął początek w *Jeruzalem* roku 1099. ustanowiony przy kościele Patriarchalnym Jerozolimskim, po zdobyciu tego Miasta przez Woyska Chrześcijańskie, a z tamtąd rozkrzewiony na zachodzie. W Polszcze fundowany w *Miechowie* roku 1162 przez *Jaxę Gryffa* Hrabiego na *Miechowie*, za

ścielca Biskupa Płockiego pod datą w Makolinie w dzień S. Łucyi tegoż samego roku, a później przez Zygmunta Augusta Króla, w roku 1549 potwierdzona została. Kościół ten w połowie mniejszy murowany, a w większy w pruski mur wystawiony 1773 r. dnia 26 Maia ogniem niszczał, a między latami 1779 i 1786 nowo wymurowany został. Wystawienie całkowite kościoła tego nastąpiło za staraniem Mateusza *Buydeckiego* Proboszcza, Jenerała zgroma-

powrotem z Ziemi Świętęj, gdzie wojował od roku 1157 pod Henrykiem Xiążęciem Sandomirskim, za pozwoleniem Bolesława *Kędzierzawego* Monarchy Polskiego. Pierwszym w Miechowie Proboszczem był kanonik Jerozolimski Marcin *Gallus* herbu zagranicznego *Wielbłąd* (*Camelus*). Z Miechowa iako na zachodzie głównego siedliska rozszerzyło się zgromadzenie stróżów Grobu Świętego do wielu innych Prowincyi; o czém świadczy *Długosz* w autentycznėj księdze Dyecezyi Krakowskiėj, *Beneficiorum et Monasteriorum* w słowach: Miechiense coenobium propter sui excellentiam ac vetustatem, non solum omnium Coena-

dzenia XX. Kanoników regularnych Gróbu Chrystusowego, Infulata Miechowskiego, łącznie z kapitułą zakonną, iako kollatorów pomienionego kościoła. Przy kościele iest porządnie wymurowany dom dla Proboszcza, a dochodem iego folwark oddzielny w gruntach mieyskich położony. Mieszkanie Proboszcza uprzyjemnia ogród przez byłego Proboszcza X. Łęskiego założony. 2. Kościół murowany z klasztorem dawniey XX. Franciszkanów na przedmieściu, nie daleko Wisły. (12) przez Rząd

biorum suae generationis et ordinis, quae in Regno Poloniae extant, verum etiam omnium, quae in Galliis, Hispaniis, Germania et Hungaria consistunt, iuste et recto vocitari assverit vertex, cardo, et caput. Przeto naywyżsi kościoła Katolickiego Pasterze tak starożytnemu, i wslawionemu Miechowskiemu zgromadzeniu swoich łask, przywileiów, i potwierdzeń udzielać nieprzestawali, które w bullach na paragaminie w całości dotąd przy kościele Miechowskim są zachowane.

(12) Mówią iż S. Jacek z familli Odrowężów, zakonu Sgo Dominika, cudownym sposo-

Pruski w r. 1803. mieszkańcom miasta wyznania Augsburskiego i jego okolic został przeznaczony, klasztor zaś po wyniesieniu się XX. Frańciszkanów do Dobrzenia nad Wisłą spustoszał. Errekeya klasztoru i kościoła nastąpiła przez Wacława Xięcia Płockiego około r. 1320. Kościół pierwotkowo na cześć *Wszystkich Świętych* założony co do większego choru z drzewa a do mniejszego z cegły wystawiony został. A gdy w r. 1661 część jego drewniana pożarem spłonęła; później za staraniem Gwardyanów, i udziałem szczodrobliwości pobożnych Obywateli ziemi Wyszogrodzkiej w takowym kształcie iak iest dziś wymurowany, i już pod tytułem N. Panny Maryi Anielskiej, SS. Frańciszka i Antoniego Padewskiego: w r. 1675 przez Święckiego Biskupa

sobem Wisłę pod Wyszogrodem przebył, osobliwość tę *Bzowski* (Bzovius w życiu Sgo Jacentego Roz. 13. tak opowiada.

Masoviae Ducatum ad Septemtrionem porrectum lustrare S, Hyacinthus destinatus. Praeteregressus ab rupta montis Calvi, qui Minorem Poloniam à Masovia dister-

Spygaceńskiego, i Sufragana Zmudzkiego poświęcony został. (13) W grobach kościo-

minat, finesque illos ingressus, apud Cercenses, Varscenses Varsavienses aliosque litori Vandali assidentes salutem illorum curabat. Vissogrodum illius Provinciae tunc celebre Oppidum sua praedicatione respergere desiderans, cum ad flumen Vandalum pervenisset, eumque turgentem aquis sic reperisset, quod nec linter, nec nautae apparerent, ille vero priusquam sol occideret, civitatem intrare percuperet, Divino motus spiritu, cruce signat flumen, intrepidusque illud conscendit, quod et Benedictum, Florianum cum Godino, quos habebat Socios, facere iubet. Sed deterriti illi, dum ad ripam haerent, pallium eis pontis loco super aquam exendit, super quod illi fide Hyacinthi moniti conscendentes, fluvium transierunt incolumes sicca tunicae talaris ora, et nec solcis quidem madefactis.

- (13) Opis ten z akt konwentu Wyszogrodzkiego wyjęty, i przez W. J. X. Hieronima Kaczerkiewicza Gwardyana XX. Francisz. Dobrzeń. udzielony mi został.

la tego znaczniejszych Obywateli ziemi Wyszogrodzkiéy chowano.

3. Był tu ieszcze kościółek drewniany nad Wisłą wystawiony na cześć S. Barbary, lecz w r. 1799. pożarem spłonął.

4. Bóżnica murowana, przez swą obszerność i szczególną strukturę uwagę ściaga.

Z domów murowanych pierwszeństwo trzymają: na przedmieściu dom Sukcessorów P. Maschwitza, z pięknym ogrodem owocowym Angielskim, Joska Lichtensteina; Lewka w rynku; Weichera piekarza za kościołem farnym. — Rynek, ulice: *Przedmostowa*, *Rębotwska*, *Frańciszkkańska*, (dawniéy *Sukiennicka*) *Szewcka*, i droga od rynku do Wiśły nowo są brukowane, a most na parowie dzielący miasto na podstawach murowanych wspiera się. Trzy wiatraki, dwa młyny końskie, i piętnaście wodnych na Wiśle, służą do wygody miastu, a dla podróżnych zajazd u *Szymona Dantzigera* blisko kościoła farnego. Targi w tém mieście są dwa razy w tygodniu, to jest w Niedziele i Czwartek, szczególniéy na zboże i rozmaite wiktuały, Jarmarków by-

wa siedm do roku to jest: na S. Maciey, na S. Józef, na Wniebowstąpienie Pańskie, na S. Jakób, na S. Michał, na S. Barbarę i na S. Tomasz.

Apteka w tém mieście przez P. *Samuela Szobera* utrzymywana przeniesioną została przez tegoż przed dwoma laty do Skierniewic i odtąd miasto to i iego okolicy pozbawione zostały prędkiego ratunku w czasie słabości i chorób nagłych. (*)

(*) Wykaz roślin ogrodowych i polnych w obrębie Wyszogroda, i iego okolic o mil dwie odległych, znajdujących się, przez P. *Szobera* ułożony, a przez Autora niniejszego dziełka po większey części sprawdzony.

I. Rośliny Ogrodowe.

Baccae Frigor.	Poziemki,
Flor Aurantii seu Naphae.	Kwiat Pomarańczowy,
Balaustrior seu Granati.	— Granatu,
Cammomilla roman.	Rzymski rumianek;
Lavendulae.	Kwiat lawendowy,
Malvae arbor.	Róża czarna,
Rosarum utrusque.	Wszelkigatunek róż.

Miasto Wyszogrod odległe od Warszawy mil 9. od Płocka 5., w przyjemnéy

Sambuc,
Viola.
H3 Abrotan.
Aconiti.
Alceae.
Basilici,
Card: benedicti.
Digitalis.
Hyssopi
Maioranae
Matricariae,
Menth. crispa
— piper,
Rorismarin,
Rutae,
Salviae,
Thymiae,
Rad Alcae vel Alteae,
Armoriac seu Raphani rustic,
Rad Dauci,
Foeniculi
Helenii
Levistici,
Paeoniae
Sem: Petroselini,

Kwiat bżowy,
Fiołki,
Boże drzewko,
Turecka bylica,
Szas włoski,
Bazylik,
Bernardynek,
Naparstnica,
Izopek czyli Józefek,
Maieran,
Maruna,
Mięta kędzierowata,
— pieprzana,
Rozmarin,
Ruta,
Szałwia,
Tymianek,
Szlazowy korzeń.
Chrzan,

Marchew,
Korzeń kopru włos.
Omanowy korzeń.
Lubiecznik,
Piwoniowy korzeń,
Nasienie pietruszki.

i żyznęj okolicy, nad brzegiem Wisły położone, do handlu zbożowego, i wszelkich zakładów szczególnięj iest zdatne.

II. Rośliny polne.

Baccae Juniperi.	Jałowiec,
Spinae cervin,	Psiński,
Flor Bellidis,	Stokroć ordyn:
Anthemis,	Kwiat rumiankowy,
— foetida.	Psi rumianek,
Convallaria maialis,	Konwalia czyli lanus:
Melilothi alb:	Kwiat Nozdrzykowy
— citrin,	— żółty,
Millefolii.	kwiat krwawnikowy,
Rhaeados pap.	k. maku zaiączego,
Tanaceti,	Wrotyczowy,
Tiliae,	Lipowy,
Verbasci,	Dziewanny.
Folia urvae ursi,	Liście borowkowe,
H3 Absinthi Vulgar.	Piołun,
Acetosa,	Szczaw.
Agrimoniae,	Srebrnik,
Alchi millae,	Płaszczowe ziele,
Anthrinn,	Czarbwe ziele,
H3. Arthemisiae.	Bylica,
Asari.	Kopytnik,
Betonicae,	Betonika,

Opis Czerwińska. §. IV. *Czerwińsk.* Założenie miasta tego dawność wieków po-

Buglossae,
Calendulae,
Centaur: min.
Cicuta aquatica,
Eryfini,
Farfarae,
Hyosciam,
Ledii palustris,
Malvae,
Marubiae,
Nummulariae,
Origan vulg.
Plantago,
Veronicae,
Violae tricolor.
Vinca,
Rad Angelicae.
Bryoniae,
Calami,
Cichorii,
Consolid: maior.
Valerianae,
Coriandri,
Synapis alba et nigra.

Języki wołowe,
Nogietki,
Tysiącznik,
Cykuta wodna,
Gorzycznik,
Podbiał,
Szaléy albo lulek,
Bagno,
Szłaz,
Szanta,
Pieniężnik,
Lebiotka,
Babka,
Weronika,
Brat z Siostrą,
Barwinek.
Dzięgiel,
Przestęp,
Korzeń tatarokowy,
Cykoriowy,
Żywokost,
Koziołek,
Kolender,
Gorzycza biała i czarna.

mroka okrywa. Żadnych przywileiów lokacyi, nadań i swobód nieposiada; należało aż do ostatniego zaboru przez Prussy w połowie iednéy do Biskupstwa Płockiego, w drugiéy do Opactwa Czerwińskiego, dziś w całości rządowe. Z podziału miasta na dwie części wnosić wypada; iż mieszkańcy nadania oddzielne przez Dziedziców właściwych sobie udzielone mieli. Część miasta niegdyś Biskupia, żadnego przywileju nieposiada, część Opactwa ma przywilej przez Stanisława *Fałęckiego* Opata Czerwińskiego roku 1582 w Poniedziałek po S. Franciszku udzielony, (14) którym mieszkańców części Opackiéy od robienia wszelkich powinności uwolnił, zamieniając roboczną na opłatę czynszów. Przywilej ten potwierdzili: Jan Kazimierz *de*

Prócz roślin tych polnych, iest ieszcze innych znaczna ilość w okolicach Wyszogroda, lecz te dla szczupłości miejsca niewymieniaią się. —

(14) Przywilej ten w kopii w aktach po byłym Rządzie Pruskim pozostałych, znajduje się. —

Allen Bokan, Biskup Przemyślski, Podkanclerzy Królestwa, Opat Czerwiński w roku 1712. dnia 11. Czerwca, Stanisław Józef *de Bezden Hoziusz*, Biskup Kamiecki, Opat Czerwiński w r. 1723 dnia 13, Kwietnia, i Jan Fabian *Zdzięborski* Opat. Czerwińsk nieokazuje wprawdzie śladów kiedykolwiek mianęcy świetności, wszelako miejsce to od dziewięciu wieków, niezmiennie z dzisiejszém miało nazwisko, i w bulli przez Leona X. Papieża z roku 1514 połączenia klasztorów XX. Kanoników regularnych Czerwińskich z klasztorem rzymskim tegoż zgromadzenia; niemniéy w bullach Adryana IV. i Syxtusa VI. Papieżów poprzedniéy cytowanych, Czerwińsk *Oppidum* iest wzmiankowany. Miasto to leży nad Wisłą, od Warszawy mil 8. od Płocka mil 6. odległe, gruntu posiada 19 włók, morgów 10. miary Chelmińskiéy.

Nayznakomitszą budowlą w Czerwińsku, i ozdobą iego iest kościół na górze z klasztorem dawniéy XX. Kanoników regularnych Lateraneńskich, w kształcie zamku zmurowannym. Wspomnieni XX. Kanoni-

cy regularni przez Papieża Jana XIII. z Francyi do Polski około roku 990 od narodzenia Chrystusa Pana w pomoc Biskupom do pracy duchowney wysłani byli, (15) a przez *Alexandra* Biskupa Płockiego na początku XI. wieku do zamku Czerwińskiego wprowadzeni zostali. (16) Wedle wiadomości z ksiąg kościoła tego powziętych okazuje się: iż za Panowania Bolesława *Krzywoustego* już był w Czerwińsku

- (15) Wiadomość wtęy mierze prez X. Mateusza *Kraszewskiego* Sekretarza kapituły kanoników regularnych; a późnię Opatą, z niektórych pism wr. 1740. uformowana.
- (16) W kościele Czerwińskim iest zawieszony portret rzeczonego Biskupa *Alexandra* z opisem iż przez niego X. Kanonicy regularni do zamku Czerwińskiego około 1060. roku wprowadzeni są, lecz data wątpliwości zupełnę ulega, bowiem *Alexander Dolega* Biskup Płocki, nietylko w tym czasie nie był Biskupem, lecz ieszcze i nie żył, gdyż dopiero w roku 1136 kościół katedralny w Płocku wystawił, a w r. 1139. zmarłego Bolesława *Krzywoustego* w tymże pochował. *Obacz Wiadomość o Płocku.*

kościół w tém samym miejscu iak dziś istniejący, przez Piotra *Dunina* Hrabiego na Skrzynnie Marszałka W. Królestwa Polskiego w roku 1117 z granitu narodowego wystawiony, wieżami dwoma na stóp 108 wysokimi, i piękną starożytności facyatą przyozdobiony. (17) W tymże samym cza-

(17) Piotr Hrabia *Dunin*, dziedzic na Skrzynnie i księżu, przybył za czasów panowania Bolesława *Krzywoustego* z wielkimi skarbami z Danii do Polski. Dla spraw rycerskich, i przysług kraiowi Polskiemu poczynionych, najwyższych godności w Polsce dostał, a gdy nań Papież nałożył pokutę za zdradę Słowiańskiego Panka, w zabranie mu panny młodej, tudzież i za poymanie zdradziecko *Włodara* Xięcia Przemyńskiego, któremu córkę do chrztu trzymał, i wierność zaprzysiągł; by zbudował siedm kościołów, on wystawił ich siedmdziesiąt siedm, i hojnie uposażył. Bielski mówiąc o wystawieniu w Czerwńsku kościoła przez Hr. *Dunina* użył słów: „*Petrus de Datia ecclesiam Czerwenensem, et abbatiam erexit.*” — W kościele tym znayduie się portret Hr. *Dunina*, z umieszczeniem roku założenia kościoła:

sie tenże sam Hr: *Dumin* fundował Opactwo Czerwińskie, które naprzód Anastazy IV. a późniéy Innocenty VIII. Papieże, bullami swemi potwierdzili. Pierwszy z Opatów nazywał się *Fakold*, francuz, około r. 1178 żyjący, po nim ciągle z osób duchownych najzdatniejsi na tę dostojność obierani, i przez stolicę Apostolską potwierdzeni byli, (18) co trwało przeszło trzy wieki, aż gdy Królowie i Xiążęta w Polszcze panujący przywłaszczywszy sobie bezpośrednią Opactw nominacyą; samym tylko Biskupom i Arcy-biskupom takowe udzielali, a stolica Apostolska wybory te, zawsze *pro hac sola vice* zatwierdzała.— Późniéy Opactwo Czerwińskie w Admini-

-
- (18) Z pośród obranych Opatów sławniejsi byli: Jakób *Kula* z Sobolów zmarły 1538 znacniejszą reparacyą kościoła i klasztoru uskutecznił, nadto mieszkanie dla Opata (dziś zniszczałe) wystawił. Jan *Lewicki* w r. 1555, zmarły, pamiętny pobożnością życia, i gorliwością o dobro ogólne. Obadwa nadgrobkami w Czerwińskim kościele uczczeni są.

stracyą Duchowienstwu Swieckiemu powierzone bywało, Biskupi, i inne znakomitęj godności w hierarchii kościoła osoby, przeszło przez dwa wieki dobrami do Opackwa należącemi trudniły się, (19) a rząd we-

(19) Nie masz pewnéj wiadomości, iakieby od początku swęj exystencyi posiadali dobra kanonicy regularni Czerwińscy, aż dopiero w r. 1155. bulla Adryana IV. Papieża którą dobra Czerwińskiego klasztoru na prośbę *Gwidona* Przeora tegoż zgromadzenia przyjmuje pod opiekę stolicy Apostolskiej wymienia w tych słowach. „In Plocia Prebendam Zaxikovo, in Czerwinsk decimam et nonum forum, decimam et nonam marcam, deciman et nonam Navim, decimum poletrum, decimum diem in Clausura, totam Łomnam cum pertinentiis suis, Gostesław cum pertinentiis suis, Skołatów, Nasielsk, Targoscine cum pertinentiis, Cacaban Garwolewo, quam Bartholemeus comes cum uxore et filiis dedit, forum in Kochowo, ex dono Henrici ducis, Kromnow, Skrzyzewo cum lacu, Komsinam, Swidnam, Parlin.” Prócz tych były i inne w naypóźniejszyéj possessyi XX. Kanoników, iako

wewnętrzny klasztoru przy Przeorach zostawał. W takowém położeniu zgromadzenie nie mogło wiele nabyć świetności (20) Stanisław Łubieński Biskup Płocki pamiętny dzieiopsis wspomina, (21) iż Zygmunt III. król płynąc Wisłą do Szwecyi w Sierpniu 1593 roku, umyślnie do Czerwińska

to: *Bolino, Chmielowo, Osmolino, Powielino, Domostaw, Nowawieś, Janikowo, Zdziar, Wilkownie, Sielec, Wilkowiec, Klucze Pomnichowski, Lubotyński, Smolewski, Wieliszewski, Olszyny, i Słotwino.*

- (20) Jednak w tym przeciągu czasu znaydowali się czuli o potrzeby zgromadzenia i kościoła Administratorowie, iako to: Mikołaj Szyszkowski, Sekr: Król: Pol: Biskup Warmiński, Opat, upadające sklepienie kościelne roboty Gotyckiey przekształcił na nową formę, i kościół umocnił w roku 1633. Karól *Ferdinand*, Królewicz Polski, Biskup Płocki, Opat, poprawił los kościołów parafialnych Zgromadzeniu wcielo-nych, a szczególnięy w dobrach Opatskich będących:

- (21) W dziele swoim na str: 8.

wstąpił, ażeby tameczne Opactwo oddał Kardynałowi i Biskupowi Warmińskiemu Andrzeiowi *Batoremu*, lecz bardzo wiele w téj mierze doznał oporu, bowiem zgrzybiały starzec Stanisław *Fałęcki* Opat Czerwiński jeszcze był przy życiu. Napróżno iednak zakonnicy wołali na niesłuszność gwałtu tego, przeciwili się, wstawiali ze łzami, zapowiedział im Nuncyusz Rzymski *Malaspina*, iż taka była wola Papieża.

W siedmnastym wieku a mianowicie 1736. roku za panowania Augusta III. na mocy Konkordatu przez *Tarłę* Woiewodę Sandomirskiego z Kamillem *Pauluci* Nuncyuszem Klemensa XII. zawartym, (22) dobra Opactwa Czerwińskiego między dwa Opactwa kommendataryjne, i klasztorne podzielone zostały, tak iż pierwszemu dwie części dóbr za tytuł, a drugiemu trzecią część z wszelkiemi ciężarami do téj dostóyności przywiązanemi oddano. (23).

(22) Prawo Polityczne Naro: Pols: przez X. *Skrzetuskiego* T. II. str. 19.

(23) Po téj epoce pierwszym był zgromadzenia Opatem Fabian *Zdzięborski*, któ-

Za nastąpieniem ostatniego rozbioru krainy Polskiego, gdy teraznieysze Woiewództwo Płockie, w posiadanie Król Pruski obiał; dobra klasztorowi Czerwińskiemu należące odjęte zostały, i dla zgromadzenia, iako i iego Opatu kompetencyą przeznaczono. — Nakoniec za teraznieyszego Królestwa Polskiego przez bullę Prymasa, Arcy-biskupa Franciszka *Skarbka Malczewskiego* z mocy upoważnienia Stolicy Apostolskiej, w dniu 17. Kwietnia 1819 roku wydaną, Zgromadzenie XX. Kanoników regularnych rozwiązane zostało. (24) Tegoż roku dnia

-
- ry w kościele różne ozdoby poczynił, a w Skarbcu potrzebne do Opatskiej celebry, sprzęty sprawił, nadto w klasztorze wygodne mieszkania dla Xięży przeformował. *Mateusz Kraszewski* Opat sławny nauką, Bibliotekę dziełami użytecznemi zbogacił. *Józef Sosnkowski* Opat, przez lat kilka szkoły, w Czerwiń: własnym kosztem utrzymujący;
- (24) Ostatnim Opatem zgromadzenia tego jest JW. Stanisław *Długolecki* na teraz Radzca Woiewódzki, a Przeorem W. Onufry *Barcikowski*, dziś Proboszcz Czerwińskiego

26 z polecenia Naywyższego rządu, bibliotekę, około 3000 dzieł mającą, i autentyczne miejscowe dowody do Warszawy sprowadzono. Nadto tegoż samego roku dnia 15. Października Panny Norbertanki z Płocka do Klasztoru Czerwińskiego przeniesione są.

Kościół XX. Kanoników regularnych w Czerwińsku jest sławny Obrazem N. Panny Maryi cudami od roku 1647, słynącym, które Karól Ferdynand Królewicz Biskup Płocki w dniu 1. Lutego 1648 po udowodnieniach przez urzędową Komisją odbytych zatwierdził. (25) Miejsce to

kościół, wielce o dobro zgromadzenia starający się mąż.

(25) W kościele Czerwińskim jest obraz N. Maryi Panny w wielkim ołtarzu na kształt obrazu rzymskiego S. Maryi *większý*, tenże obraz wedle zeznań wiekiem podszłych miejscowych kapłanów, malowany jest przez Łukasza Malarza rodem z Łowicza; ten w Czerwińsku robiąc koło innéj kościelnéj roboty, nim odiechał zamknąwszy się w pokojach Opatskich na cześć

Święte poprzednio jeszcze Władysław Jagiello Król Polski idący na wojnę przeciwko Krzyżakom w roku 1410 prosząc o szczęśliwe powodzenie orężowi Polskiemu odwiedził, a po odniesionem zwycięztwie przybywszy powtórnie z Witoldem Litewskim, Zygmuntem Ruskim Xiążętami, na

Matki Bożej wymalował Obraz wielki na płótnie cienkim do tablicy przykleionym, który przez Xięży w skarbcu zachowany stał czas nie mały, aż gdy terazniejszy ołtarz wielki sprowadzono z Krakowa bez obrazu; kapłani obraz ten Panny Maryi w Ołtarz wstawili; roku zaś 1647 dnia 4 Sierpnia, o godzinie głę. wieczorem dała się widzieć nadzwyczajna jasność w kościele z przyniesionych cudownie z zamkniętęj zakrystyi, 7 świec na sześciu lichtarzach srebrnych, i siódmym mosiężnym zupełnie nienżywanym, postawionych, przy, niewiadomą ręką odsłonionym Obrazie wynikająca, na co po kilka razy kapłani, i różnego stanu osoby dość znacznym przeciągiem czasu zapatrywali się ze łzami, i pobożnością. Odtąd ze wszystkich stron lud w potrzebach wszelkich do obrazu N.

podziękowanie wybawienia Polski, chełm swój i *votum* srebrne cudownemu Obrazowi złożył. (26)

W kościele tym spoczywają zwłoki *Konrada*, Syna Ziemowita I. Xięcia Ma-

Panny w Czerwińskim kościele udający się, niezawodną pomoc odbierał. Uwiadomiony o tem Karól Ferdinand Królewicz, a Płocki Biskup, zesłał Kommissyą z trzech członków iako to Woyciechą *Tolibowskiego* Biskupa Lacedemońskiego, Sufragana i Officyała Płockiego, *Ryszczewskiego* Audytora swego, i Mateusza *Jagadawicza* Kanonika Pułtuskiego, i Warszawskiego złożoną, końcem wyśledzenia, i przekonania się o prawdziwych cudach. Ci kommisarze długi czas cuda śledzili, które tak kapłani, iak i świeckie osoby miejscowe i z różnych okolic przybyłe pod przysięgą zeznawali, dzieło takowe skrupulatnie odbyte, Karól Ferdinand, Biskup w dniu 1. Lutego 1648 zatwierdził. *Opis ten przez WJX. Baroikowskiego wraz z niektórymi szczegółami iest mi udzielony.*

(26) Chełm rzeczony był z drutu żelaznego robiony, i wraz z Biblioteką 26. Maia 1819 r. do Warszawy wzięty został.

zowieckiego w *Jazdowie* od Rusinów zabitego, (27) lecz nadgrobek miejsce złożenia tego Xiążęcia wykazujący, nieznayduie się.

Przy klasztorze tutejszym iest piękny ogród owocowy, kształtnie przez terażniejszego Proboszcza urządzony.

Był także w tém mieście kościół muirowany Farny, pod tytułem S. Woyciecha, niegdy przez kapłanów swieckich administrowany, ten w r. 1428 przez Marcina IV. Papieża zgromadzeniu XX. Kanoników regularnych oddany został, a gdy czasem strawiony zupełnie do reperacyi stał się niezdatnym; przybyły z delegacyi Stolicy Apostolskiej X. Marcin *Kraiewski* Kanonik Płocki dekretem swoim z daty 19. Października 1778 roku rozebrać go dozwolił, o tém wszystkiem świadczą pozostałe ieszcze gruzy.

Fabryk i rękodzielni nie miało, i nie ma to miasto, ludność iego w roku 1820 wynosiła:

(27) Długosz na str: 810 świadczy.

a) Chrześcian	428.
b) Wyznawców Moyżesza	70.
w Ogóle głów	498.

Domów murowanych ma 7, drewnianych 39, w ogóle 46. Summa Assekuracyj na tychże w Towarzystwie ogniowém na Zł: 78,075 podana.

Jarmarki ma cztery; na 3 króle na S. Woyciech, na S. Marcin, targi się nieodbywają. W roku 1819 dochód miéyski Zł: 2108 gr. 5. wynosił. Mieszkańcy z rolnictwa i rzemiosł zwyczajnych utrzymują się.

Miasto Czerwińsk iest teraz rządzone przez Burmistrza. W dzieiach Oyczystych znajduiemy ślady, iż w mieście tém sądy, za czasów Xiążąt Mazowieckich odbywały się. (28)

(28) Dzieciopis Bielski w kronice swoiéy na str. 281 przedstawia piękny przykład, bezstronności i nieugięty cnoty Sędziego, w tém mieście spełniony. *Jędrzéz Ciolek* Woiewoda Mazowiecki zasiadał w Czerwińsku w sądach, przed które wyłoczyła się sprawa *Jędrzeia Rzeszotki* Ziemianina

Opis Bodzanowa. § V. Bodzanów, dawniey wieś do PP. Norbertanek Płockich należąca, przez Bolesława Xcia Płockiego przywileiem roku 1351 nazaiutrz po S. Małgorzacie wydanym w miasto zamieniona. (29) Przywileý ten przez tegoż Imienia Bolesława Xiążęcia, Ziem Warszawskiéy, Wyszogrodzkiéy, i innych dziedzica w r. 1436 w dzień S. Stanisława Biskupa potwierdzony został, (30) późniey iednak przywileý lokacyiny przez żadnego z pańujących nie był zatwierdzony. Pierwsze-

z *Czerwienic* z Janem Xięciem Mazowieckim, panem iego własnym, o pewną majątność. Sędziowie koledzy Jędrzeia czyniąc fawor Xiążęciu, lubo osłuszności *Rzeszotki* przekonani byli, odsądzili go od wsi, przyznając ią stronie możniejszéy. Sam tylko Woiewoda Jędrzény stanął przy sprawiedliwości, i niepomny pańskich względów; za *Rzeszotką*, lubo głównym swoim nieprzyjacielem, decydował.

(29) i (30) Przywileie obadwa woryginałach, w aktach Magistratu *Bodzanowa* znayduią się, —

mi przywilejami dozwolono mieszkańcom rządu się podług prawa Chełmińskiego, obierania sobie Wóyty, czyli Burmistrza, który miał moc rozsądzania spraw uczynkowych ostatecznie. Naycelniejszą budowlą miasteczka tego iest kościół parafialny, murowany pod tytułem N. Panny Maryi Wniebowzięcia, atoli żadnego śladu niema kiedy i przez kogo założony, bowiem erekcyi swoiey nieposiada, podanie tylko nie sie: iż iuż około 500 lat stoi, i że iest ten sam iak był początkowo wystawiony. (31) Walenty *Lasocki*, Podkomorzy Wyszogrodzki fundacyą kościółowi temu wieczną uczynił, by co tydzień dwie Msze za umarłych odprawiały się. (32) Miasteczko to dziedziczy gruntu włók 14. i $\frac{3}{4}$ miary Chełmińskiéy. Jarmarki trzy razy rocznie odbywaią się, to iest: na półpoście, na S. Stanisław d. 8. Maia, i na przeniesienie

(31) JX. *Mirecki*, Proboszcz mieyscowy udzielił urzędową wiadomość wtéy mierze, d. 25 Września 1822.

(32) *Niesiecki* T. III. str: 43.

S. Stanisława 27. Września. Ma także to miasto przywilej przez Jana Xcia Mazowieckiego w r. 1415 dany na iarmark w dniu Zielonych Świątek odbywać się mający, lecz tenże nie jest dotąd w użyciu. Odległe od Płocka mil trzy, leży na wzgórzu, nad rzeczką niespławną *Mułtawą*, ziemię Wyszogrodzkę od Płockiego Woiewództwa dawniey rozgraniczającą. Administracyą jego trudni się Burmistrz. Propinacyi nieposiada, ta należy do amtu Makolińskiego, żadnych fabryk nie ma, procz kilku rzemieślników, z pracy rąk swoich żyjących. W roku 1820 było w tém miasteczku Chrześcían głów 233: żydów 31, innych wyznań osób 4. w ogóle ludność 268 głów wynosiła, domów drewnianych jest 53. Assekuracya tychże do Towarzystwa ogniowego w summie zł: 30,925 podana; targów nie bywa, mieszkańcy z rolnictwa, a w małej części z rzemiosł utrzymują się, w dzisiejszym stanie miasto Bodzanów upada dla braku handlu.

*Opis wiosek
w Ziemi Wyszogrodzkiej
leżących.*

§ VI. Wsie w ziemi Wyszogrodzkiej alfabetycznie ułożone są następujące.

Arciszewo, nad rzeczką *Ryxa* zwaną położone, gniazdo familii *Arciszewskich*, herbu *Prawdzic*. *Eliasz Arciszewski* za *Zygmunta III.* dowodził artylerją Polską w czasie obleżenia *Smoleńska*. *Krzysztof Arciszewski* Jenerał artylerji za *Władysława IV.* Holendrom w wyprawie do *Ameryki* wraz z Jenerałem *Szup* 1637, wiele przysług biegłością swoją zdziałał. Obrona *Lwowa* przeciw *Chmielnickiemu*, odsiecz pod *Zbarażem*, są iego przeważne dla *Ojczyzny* usługi. Umarł w *Lesznie* 1656. iako do *aryanizmu* przywiązany. (33) *Arciszewo* leży o mile od *Wyszogroda* w gruntach urodzaynych, dziedziczne w części *Frańciszka Gawareckiego z Borzenia*, w części *Szczepana Miszewskiego z Kołożanbia*, dymów 20 liczy, ogród owocowy, las sek brzozowy i nieco dębiny posiada. *Niesiecki* (34) trzy domy *Miszewskich* wyli-

(33) *Opis Starożytny Polski* p. *Swięckiego* Tom I. str: 84.

(34) W dziele *Korona Polska przy złotéj wolności*. T. III. str: 282.

cza: 1, *Miszewscy*, herbu *Grzymała*, w Woiewództwie Płockim, piszą się z *Miszewa*, przydomek mają *Ksztanowie*, 2, *Miszewscy*, herbu *Kościeszka* w Mazowieckiem Jakóba z Miszewa kładzie list Ziemowita Xiążęcia Mazowieckiego dany 1400, między innemi familiami herbu *Kościeszka*; ten według Paprockiego miał dwóch synów, Adama *artium et philosophiae* Doktora a potem Kanclerza Konrada Xięcia Mazo: i Benedykta, którego dway synowie Piotr i Jan tak się oycowskim majątkiem podzielili: Piotrowi dostał się *Kołożąb* i *Mniszewko* stąd *Kołożąbscy* i *Mniszowscy*: Janowi zaś *Wodynie*, stąd *Wodyńscy*.

3. *Miszewscy*, herbu *Lubicz*, w Mazowieckiem, Stefan z Miszewa Podkomorzy, (nieprzydano iednak iaki) w r. 1377, (35) Jan z Miszewa Kasztelan Raciążki 1457 (36) Mikołaj Proboszcz Warszawski, Kanonik Płocki, i Podkomorzy nadworny Bolesława X. Mazo: 1458. (37)

(35) Statut Mazowiecki fol. 67.

(36) Tenże fol. - - 94.

(37) Tenże fol. - - 122.

Archułowó w: szlachecka, przez kilku współ-dziedziców posiadana, celniejsze części mają *Kroczewscy*, herbu *Grabie* z ziemi *Zakroczymskiéy* pochodzą.

Archułowko w: dz: *Kaietana Nakwaskiego*, liczy dymów 9, i wiatrak.

Bęszyno Jana *Nakwaskiego*, Stólnika ziemi *Wyszogrodzkiéy*, kaw: Ord. S. *Stanisława*, herbu *Pruss*, dymów 8.

Bitkowice w: d: *Antoniego Pomianowskiego*, sad i dymów 14. *Pomianowscy* wedle *Niesieckiego* z *Sandomirskiego Woiewództwa*, mają herb *Slepowron*.

Bielice w: d: *Bogumiła Milkiego*, b. *Prezesa Kommissyi*, dobra i lasy narodowe urządzaiący. dymów 7.

Brody wielkie, w: król: ma dymów 18, młyn na stawie.

Brody małe, w: dz: *Tomasza Gościckiego*, b. *Radzcy Woiewództwa Płockiego*, dymów 8. kanał i borek sosnowy.

Bolino, dawniéy do XX, *Kanoników regular*: *Czerwiń*: należąca wieś, dziś król: folwark w *possessyi emfiteutycznéy Woy-*

ciecha *Surdykowskiego*, staw, i na nim młyn.

Borzeń, dawniemy *Borzym*, niegdyż: familii *Małowieyskich*, późniemy *Hipolita Mikorskiego Łowczego* ziemi *Wyszogrodzkiemy*: a od roku 1788. *Frańciszka Gawareckiego* b. Sędziego teyże ziemi. *Borzeń* w dobrym gruncie, i pięknym pastewniku, ma sad owocowy, wiatrak, dwór przez *Małowieyskich* ieszcze 1732 wystawiony, wiąz nad *Spichlerzem* wznoszący się znaczney wysokości i grubości, przeszło półtora wieku liczy. *Niesiecki* (38) wyraża, iż *Borzemscy* herbu *Jelita*, pochodzą z *Mazowieckiego*, piszą ich inni *Bożemscy*, inni *Borzymscy*, inni nakońiec *Borzeńscy*.

Bulkowo, w: król: parafialna w posessyi emfiteutycznemy *Frańciszka Rościszewskiego*, b. *Radzcy Woiewodztwa Płockiego* herbu *Junosza*. Dawniemy *Bulkowo* było *Starostwem*, kościół drewniany, sadek przy *Probostwie*, w pobliżu wsi na łąkach okop widzieć się daie.

(38) Tom II. str. 156.

Chotkowo w. król: pod Bodzanowem do amtu Małolińskiego należąca, folwark, stodoły, i inne zabudowania gospodarskie z kamieni wystawione mająca, pamiętna urodzeniem Piotra IV. Biskupa Płock: (39)

Chmie-

(39) Dowcip wielki, nie pospolita nauka Piotra z niskiego stanu na godność Biskupią wyniosły. Zaszczycony stopniem doktora filozofii, naukę tę w Akademii Krakowskiéj publicznie tłómaczył, przeniosłszy się do *Benonii*, znowu katedry filozofii, i umiejętności lekarskiéj objął, i za pierwszego tego rodzaju nauk Mistrza uznany został. Na odgłos sławy Piotra; wezwał go z Włoch Bolesław Xzê Mazowiecki do siebie, i synów pod instytucją onemu oddał. Piotr dając dowody głębokiéj swoiéj nauki, i dzielności w powierzonych mu urzędowaniach, pozyskał przychylnosc dla siebie Xiążęcia, który go naprzód urzędem Kanclerza, z przydatkiem Probstwa S. Michała w Płocku, i kanonią obdarzył, a po zeyściu Kazimierza Xiążęcia Mazowieckiego, Biskupa Płockiego, w r. 1481. infułą Biskupią zaszczycił. Piotr na Pasterskim urzędzie żył do zbudowania, i ukontento-

Chmielowo nad Wisłą, w: król: dawniey do XX. Kanoników regul: Czerw: należąca, pamiętna potyczką Konfederatów pod wodzą Marszałka Wyszogrodzkiego *Sawy* Calińskiego z Rossyanami.

Cieśle, w: dz: Jana *Nakwaskiego*, Stolnika, w dobrym gruncie, z borém dębowym, i w piękném położeniu.

Ciuckowo, w: dz: Onufrego *Bromirskiego* b: Starosty Płockiego, posiada bór sosnowy, w części dębowy, i ma dymów 16.

wania dobrych, a powściągnięcia złych; wystawił w Pułtusk^u Szpital S. Ducha, a w Płocku Kaplicę S. Piotra i mieszkanie dla Mansyonarzy, z funduszem aby ci w Katedrze, kurs z Wotywą o Wniebowzięciu N. Panny Maryi codziennie śpiewali; w roku 1497 umarł, i w Kaplicy od siebie w Płocku wystawion^y pochowany został. *Niesiecki T. I. str. 292.* Możeż się piękniejszy istocie rozumny zdarzyć widok, iak człowiek cnotą i prawdziwą zacnością obdarzony, użyteczny współziomkom przez zasługi, potomności przez przykład!

Cumino, w: dz: *Klimkiewiczów* ma wiatrak.

Chyliny, niedaleko Wisły, w: d: niegdy Pawła *Kadłubowskiego*, herbu *Belina*, dziś *Klimkiewiczów*, ma sad, staw, browar, i mierny las.

Cybulino, w: d: *Wiktora Malewskiego*, herbu *Jastrzębiec*, w dobrym gruncie; ma staw, dymów 5.

Cybulin jest gniazdem *Cybulskich* herbu *Prawdzie*. *Alexy* podsędek ziemi *Wyszogrodzkiej* podpisał Dekret przeciwko Heretykom. (40)

Daniszewo w: dz: *Turowskiego*, i parafialna, kościół drewniany pod wezwaniem Przemienienia Pańskiego. Wieś ta była niegdy dziedzictwem *Daniszewskich* herbu *Cholewa*. (41)

Drwały, nad Wisłą, w: król: od mieszkańców niemieckich zamieszkała, których Rząd Pruski sprowadziwszy z zagranicy w teyże osadził, ma dymów 37, jest miejscem przewozu, między tą wsią a *Wyszo-*

(40) *Niesiecki* Tom I. str. 326.

(41) *Tenże* Tom II. str. 19.

gródem są okopy z dawnych czasów nad Wisłą.

Dzierżanowo w: dz: niegdy Bonawentury *Małowieyskiego* Sędziego Ptu Wyszogrodzkiego dziś iego Sukcessorów, ma dymów 11, wiatrak.

Duplice w: dz: *Tomasza Gościckiego*, liczy dymów 14.

Dobra, w: król: dymów 14.

Fałęcin, w: dz: *Ignacego Pilchowskiego* Sędziego naywyższyć Instancyi, dawniemy *Joachima Nowowieyskiego*, porządna z sadem.

Gałki, w: dz: *Frańciszka Nakwaskiego* herbu *Pruss*, Kasztelana, Senatora, kaw: Ord: S. Stanisława, w dobrych gruntach, sad, wiatrak, staw, mająca. Siedlisko rodziny *Galeckich* herbu *Junosza*. Adam Podwoiewodzy Wyszogrodzki, i Felicyan z téżże ziemi elekcyą Jana III. podpisali. (42)

Garwolewo, w: król. dawniemy XX. Kanonik: Czerw: ma dymów 35, iest sadek przy dworze, był tu niegdyś wielki staw, dziś zaniedbany.

(42) *Niesiecki* T. II, str. 156.

Gawarzec. Tego nazwiska są dwie wsie, *górny i dolny*. *Gawarzec dolny* w: dz: Karóla *Małowieyskiego*, herbu *Gozdawa*, ma sad, i młyn na stawie, dawnieý dziedzictwo *Floryana Małowieyskiego* Posła na seym i Deputata na Trybunał z ziemi *Wyszogrodz*: *Gawarzec górny* w: dz: *Frańciszka Stobieckiego* herbu *Ostoia*, niegdy gniazdo familii *Gawareckich*, herbu *Natęcz*. *Niesiecki* (43) mówiąc o téy familii wyraża: *Gawareccy z ziemi Wyszogrodzkieý i na Rusi*. *Tomasz w chorągwi Starosty Liwskiego Pieniążka Towarzysz*, szedł do szturmu w r. 1582. pod *Pskowem*." Był on iednym z tych dzielnych, którzy w liczbie 30 zrobionym wyłomem w murze, do miasta tego wszedłszy, bramy woysku Polskiemu otworzyli. (44) *Stefan Batory* oblegał początkowo *Psków*, lecz gdy dłużéy bronił się, poruczył dobycie go *Hetmanowi Zamoyjskie-*

(43) Tenże w Tomie II. str. 185.

(44) *Paprocki* na str. 405. o tém świadczy.

mn, a sam do Warszawy na seym odie-
chał. (45)

Jan *Gawarecki*, Podstarosta Wyszogrodzki wr. 1603. Konstyt: fol. 822 Jerzy i Jan *Gawareccy* elekcją Jana III. z Ziemi Wyszogrodzkiey podpisali. Tu urodził się wr. 1751 dnia 4. Października czcigodny Oyciec mój *Frańciszek Gawarecki*, Sędzia ziemi Wyszogrodzkiey, Lustratorem do Starostw w r. 1792 obrany, różne urzędy w ziemi swéy piastuiący. Wieś ta dymów 14. liczy, dwór murowany, sad i wiatrak.

Głowczyn, w: dz: Fran: *Nakwaskiego* Kasz: dymów 6. Gniazdo familij *Głowczyńskich*. Felix podpisał elekcją *Władysława IV*. Stanisław *Głowczyński* zakonu Jezuitów, naprzód Gdańskiego a późniéy Sandomirskiego Rektor. Umarł w Sandomierzu 1722. (46)

Gniewkowo w: dz: Sukcessorów *Goeptnera*, dymów 8 i wiatrak.

Glinice w: dz: *Myłkiego*, dymów 3.

(45) *Bandtkie* w Tom II. na str. 188. Dzieciów Król: Pol:

(46) *Niesiecki* Tom II. str. 231.

Grodkowo, w: d: Maryanny z *Nakwasckich Lasocki*ey, wdowy po *Floryanie Lasockim*, obszerna, w gruntach dobrych, dymów 13, pod samym dworem szczątki dawnych okopów spostrzegać się daia.

Grodków, w: pobliżu *Grodkowa*, i do niego należąca przyległość.

Gumino w król: parafialna, kościół drewniany pod tytułem *S. Pankracego*, dymów 17.

Gumowo w: dz: *Ignacego Pilchowskiego* Sędziego N, Jn: dwór porządny i sad „*Pilchowscy* herbu *Jastrzębiec*, mówi *Niesiecki*, (47) wziemi *Wyszogrodzki*ey, czyli iak inni piszą *Pilichowscy*. Z tych *Maci*ey *Porucznik* za *Stefana Króla* pod *Tczewem* mężnie walczył.” *Paweł Pilchowski* dziedzic *Krobic* w r. 1620, *Stanisław Podśedek Wyszogrodzki* 1648. *Maci*ey *Miecznik* teyże ziemi 1674. (48)

Janikowo w: król: dymów 19.

Ilino, w: dz: *Ignacego Pilchowskiego*

(47) Tenże Tom II. str. 599.

(48) *Paprocki* na str. 43 i fol. 10.

Sędz: N. Jn: porządnie zabudowana ma sad.

Jlinko, przyległość do *Jlina*.

Kadlubowo w: dz: *Frańciszką Rości-*
szewskiego, dymów 7 i sad piękny.

Karwowo Szlacheckie w: dz: *Józefa*
Modzelewskiego b: Podprefekta Ptu Wy-
szogrodzkiego. *Modzelewskich* herb *Pa-*
wcza, albo *Herburt*, pochodzą z *Gostyń-*
skiego, i *Zakroczymskiego*.

Kieltyki w: dz: *Fr: Nakwaskiego*. *Kasz:*
Sen: dymów 8.

Karwowo podgórne w: król: dymów 15.

Hęblowiec w: król: dymów 28.

Kępa nad *Wisłą* w: d: *Jana Nakwaskie-*
go *Stolnika*, liczy dymów 29. Kościół
pod tytułem *Zwiastowania N. Panny Ma-*
ryi przez niegdy *Klemensa Nakwaskiego*
Podkomorzego Ziemi Wyszogrodz: *Ord:*
S. Stan: *Kawalera*; w mieysce *drewniane-*
go *wymurowany* *zdobi* *tę* *wieś*. *Od* *nay-*
dawniejszych *czasów* *mieysce* *to* *ieśt* *pa-*
miętne *cudownym* *obrazem* *N. Panny*, *w*
uroczyste *iéy* *święta*, *pobożni* *z* *okoliey*
licznie *tu* *zgromadzaia* *się*. *W* *grobach*
kościół *spoczywiaia* *zwłoki* *Klemensa* *Na-*

kwaskiego Podkomorzego, iego małżonki Zuzanny z *Gębartów*, i Barbary *Mikorskiej* Łowczyny Wyszogrodz: córki Podkomorstwa. Sad, gorzelnia powiększającą téy wsi intraty.

Komunino w: król: dziedzictwo dawniey familii *Komuńskich* herbu *Lis*. Jędrzeye *Komuński* z ziemi Wyszogrodz: elekcyą Władysława IV. podpisał. (49)

Kobylniki w: dz: Bogumiła *Myłkiego*, liczy dymów 15, ma kościół starożytny, mурowany, w nim nadgroby z ciosowych kamieni Miko: *Kobylnickiego* Sekr: Zygmunta III. i dwóch iego żon. Ogród owocowy piękny przez dawnego dziedzica Józefa *Kobylnickiego* założony, a przez terażniejszego rozprzestrzeniony. Był tu staw, którego dno cegłą z Torunia sprowadzoną, wyłożone było, atoli czasem strawiony został. *Kobylniki* były dawniey siedliskiem familii *Kobylnickich*, herbu *Prawdzie*, z tych Stanisław *Kobylnicki* Choraży Zakroczymski, Starosta Prasnyski, dziedzic na *Kobylnikach*, *Bielicach* *Rostko-*

wicach, i Popielzynie, syn iego Jan Sędzia Ziemi Wyszogr; z seymu 1590, i Porborca w teyże ziemi. (50)

Komszyn Wóytostwo, wiatrak.

Korytowo w: szlachecka, przez kilku współdziedziców posiadana.

Kroczewo w: dz: *Woyciecha Łempickiego*.

Krubice albo *Króbice*, w: dz: dawniék *Mokranowskich* herbu *Bogoryi*, następnie *Michała Dzierżanowskiego* Maiora Woysk Polskich, dziś *Frańciszka Rościszewskiego* b: *Radzcy Woiewódzkiego*. Dwór, zabudowania iego porządne, sad, wiatrak, dymów 19, grunta dobre i znaczney rozległości.

Kucice, w: dz: *Ludwika Łempickiego* parafialna, dymów 34. sad, rozległe pastwiska, i grunta. *Kucice* gniazdo familii *Kucickich*. (51)

Lasocin w: dz: *Sukcessorek* niegdy *Floryana Lasockiego* herbu *Dołęga*, Sę-

(50) *Niesiecki* Tom II. str. 547.

(51) Tenże str. 736, tegoż Tomu,

dziego pokoju Wyszogrodzkiego. Piękny ogród owocowy, i angielski jest ozdobą téy wsi, wiatrak, dymów 14.

Lasotki w ziemi Dobrzyńskiéy wieś, domu *Lasockich* główne siedlisko; wszakże potém z różnych dóbr pisać się poczęli, iedni z *Brzezinek*, drudzy z *Glewa*, inni z *Lasocina*. W czasie inkursyi Szwedzkiéy, Oycyzna doznała wiernéy usługi i życzliwéy chęci Walentego *Lasockiego*, Podkomorzego ziemi Wyszogrodz: gdy ią głową i ręką ratował, czy to na seymy posłuiąc, czy funkcyą Deputata w Trybunale piastuiąc, czy na innych urzędowaniach, zawsze i wszędzie nienadwerżony sumieniem stawał. Synowie iego i dalsi potomkowie różne urzędy w ziemi Wyszogrodzkiéy sprawuiąc, téy ziemi dobrze zasłużyli się. (52)

Liwinio w: d: Fr. *Nakwaskiego* Kasz: Se:

Lubki w: dz: Alexego *Rościszewskiego*, parafialna, kościół pod wezwaniem S. *Alexego*, iest tu sad i obszerny bór.

Lazienki w: dz: *Rumockich*, herbu *Słepowron*, dymów 14, sad, wiatrak i lasek posiada.

Maławieś w: d: Fr. *Nakwaskiego* Sen: Kasz: gniazdo domu *Małowiejskich*. Pałac murowany, ogrody owocowy i angielski, oranżerya, porządný zaiazd dla podróżnych zdobią to miejsce. Na dziedzińcu wzniosłe lipy przypominają szanowne zwyczaje przodków naszych, które *Krasicki* w dziele *Podstolego* wystawił. Każdy z tutejszych rolników ma przy mieszkaniu swoim ogródek drzewami owocowymi przez dziedzica udzielonemi, zasadzony. Wieś ta w dobrym stanie, i w przynależnym porządku utrzymywana, liczy dymów 30. Wieżdżając do niej spostrzegać się dać statua kamienna, *S. Jana Nepomucena*, napis na niej położony świadczy, iż przez *Klemensa Nakwaskiego* Podkomorzego, Pana *Małeywsi*, w r. 1799. jest wystawiona. (53)

(53) Historia zgonu *S. Jana Nepomucena* jest następująca:

Małolin w: król: w piękném bardzo położeniu, dobrze zabudowaną, w posesyi Bogumiła *Myłkiego* b: Prezesa Izby, dobra i lasy Narodowe urządzaiący, kawal: Ord: S. Stanisława, dwór na wzgórku, browar i inne gospodarskie zabudo-

Wacław IV. Król Czeski wielce był skłonny do zazdrości. Tę szkodliwą namiętność umieli w nim obudzać Dworzanie, gdy im do własnego interessu była potrzebną. To właśnie źródło obrał *Przemysław* Minister *Wacława*, obwiniając cnotliwą Królowę *Joannę* o tajemne porozumienie się z *Jarosławem* Hrabią *Gwido* a to tém końcem, aby iey miejsce siostrze swoiéy zabezpieczył; przez chytre wybiegi tak nadciągnął umysł króla; iż ten wątpiąc o cnocie małżonki, wachać się zaczął, któręy stronie wymierzyć ma sprawiedliwość. Żył wtenczas na dworze iego czei godny mąż, głośny w świecie Chrześcijańskim, którego wiara nasza świętością uwieńczyła, Jan z *Nepomuk*; ten iako spowiednik Królowéy mógł wiedzieć nayskrytsze iey tajemnice. Król niepewnością miotany, gdy znikąd rze-

wania z muru, przy dworze obszerny sad. W *Makolinie* Kazimierz W. Król Polski, przywilej lokacyi Płocka w r. 1361. datował. —

Malenie w: dz: Pankracego *Karniewskiego*.

telnéy nie mógł wysledzić prawdy, udał do się Jana, nalegając usilnie wyjawienia tajemnic sumienia Królowéy. Lecz ani powaga Królewska, ni wszystkie chytrósci, ni naysurowsze groźby, nie potrafiły uniżć wielkiego męża, i przymusić do tego, aby splamił szanowny charakter, i święte tajemnice, oraz aby uwłóczył dobréy sławie Królowéy; podiał śmierć mężnie, i dowiódł: że człowieka wyższe czeka przeznaczenie. Stałość tę niezachwianą, Niebo samo uwieńczyć chciało, i podać do wiecznéy sławy cnotę męża; gdy bowiem skazany Jan z *Nepomuk* na śmierć nielitośną, został rzucony z mostu do rzeki *Mołdawy*; pokazało się natychmiast pięć gwiazd iśniejących, nad wodą, które były dowodem niewinności Jana, a zbrodni *Przemysława*. Działo się w Pra-dze Czeskiéy r. 1383.

Murkowo w: d: Sukcessorek z *Sulińskich*, ma dymów 5.

Mylkendorf. w: król: dymów 11.

Mylkenau inaczéy *Wiązowa* w: król: dymów 9. obiedwie do ekonomii *Sielce* należą.

Nacpolsk, w: dz: Karóla Hrabi *Zboińskiego*, dobrze zabudowana, ma sad, wiatrak i 33. dymów.

Nakwasin w: dz: Fr: *Nakwaskiego* Kasz. Sen. domu *Nakwaskich* gniazdo, w dobrym gruncie, dymów 18. liczy, sad, wiatrak, i lasek, drzewo iasionowe rzadkie w téy okolicy mający posiada, kopiec dawny w kształcie bateryi na brzegu lasku widzieć się daie. — Nakwascy herbu *Prussiak Niesiecki* (54) wymienia, są w Woiewództwie Płockiem. *Budek* z Nakwasina, Cześnik ziemi Wyszogrodz: podpisał dekret przeciwko Heretykom 1525 (55), Stanisław, Podkomorzy Wyszogrodzki (56)

(54) W Tomi III. str. 333.

(55) *Lubieński* w życiu Biskupów Płockich świadczy,

(56) Konstyt. 1577. fol. 521.

Szczesny Proboszcz w *Sierpcu*, mąż uczony. Felix Wóyski Wyszogrodzki posłował na różne seymy. (57) Jan Łowczy, Felix Woyski, Wyszogrodzcy 1648. Franciszek pisarz Ziemi Wyszogrodzkiej Poseł na konwokacyą 1733.

Nadulki, w: dz: Toma: Szawłowskiego.

Nieborzyn w: dz: *Rumockich*, dymów 18. siedlisko domu *Nieborskich*. Marcin Podśędek Ziemi Wyszogrodz: syn iego Adam Stolnik teyże ziemi, i dworzanin Zygmunta Augusta. — Adryan Skarbnik Wyszogrodzki 1632. (58)

Niwa, w: dz: Jana Nakwaskiego, Stolnika, dymów 7.

Niesłuchowo, w: król: dobrze obsiadła, dymów 24. licząca.

Niedzino, w: dz: Tomasza Gościckiego, ma staw, dymów 3, grunta dobre. — *Niedzirski* Stanisław Podśędek ziemi Wyszogrodzkiej, i Poborca w teyże ziemi (59) 1567 roku, tenże sam 1569 inż był Sędzią

(57) Item z r. 1611. fol. 36.

(58) *Niesiecki* Tom str. 349.

(59) Tenże na str. 368, tegoż Tomu.

Ziemskim, i Posłem na seym Lubelski, na którym unią Litwy z koroną podpisał.

Nowawieś, w: dz: Pankracego *Karniewskiego*, ma sad, liczy dymów 15, i dobrze iest zabudowana. Gniazdo domu *Nowowieyskich* herbu *Półkozie*. Jan i Mikołaj *Nowowieyscy* w ziemi Wyszogrodzkiej 1674. (60)

Orszymowo dawniéy *Oyrzymów* zamek Xiążący o milę od Wyszogroda. Wieś ta do Starostwa Wyszogrodzkiego należała, dziś Królewska i parafialna, w mieyscu nizkiem położona. Zamek wedle wszelkich podobieństw stał w mieyscu, w którym iest dziś kościół na wzgórk, wodą i błotami zewsząd otoczonym, a wedle taktyki wojennéy dawnych wieków, w których broni ognistéy nieznano, niedostępnym. Był on w r. 1260. przez *Mendoga* Xiążęcia Litewskiego, w czasie iego napadu Mazowsza, dobyty, spalony, i z ziemią zrównany. Naiezdnik dobywszy go, srożéy niż barbarzyńskim okrucieństwem Chrześci.

(60) Tenże na str. 384. tegoż Tomu.

ściian zgrzybiałych, i małoletnich pozabiał, dorosłych ogniem poskwarzył, i wiele kobiet w niewolę zabrał. (61) Orszymowo liczy teraz dymów 23, folwark w posesyi emfiteutycznój Sukcessorów Floryana *Lasockiego*. Proboszcz ma wygodne mieszkanie przez JX. Adama *Horbowskiego*, byłego Proboszcza wystawione, przy niém jest sadek i kanał; kościół drewniany pod tytułem S. Stanisława przed 25 laty w czasie uroczystości Bożego Ciała ogniem przypadkowo spalony, w roku idącym ze składek Parafian, i z funduszu Rządowego, który tego miejsca jest kollatorem i dziezicem, wynórowany być ma. Za folwarkiem przy drodze do *Lasocina* idący w bliskości łąk i rzeczki znayduie się kopiec, czyli szaniec, środkowe miejsce, albo wewnątrz jego jest wzniesione, lecz szcu-

(61) Jak świadczy *Naruszewicz* w swój *Historii Polski*, *Długosz* i *Święcki* w *Opisie Starożytnój Polski*, Tomie I. str: 302 o zburzeniu tego zamku wspomina.

ple, trzy go poniżey fossy otaczaia, iest to pomnik starożytności. (62)

Parlen w: król: dymów 15.

Parkoczewo w: król: pod Bodzano-
wem, osiadła.

Pomianowo. Trzy są wsie tego nazwiska przez Szlachtę osiadłe.

(62) W: *Rakowiecki*, Członek Tow: War: Przyjaciół Nauk, w uczonéy swoiéy rozprawie o stanie cywilnym dawnych Słowian: 1820 wydanéy na str. 4 mówi.

„Naczelnicy główni, czyli rządzcy, czynności tyczące się dobra powszechnego ułatwiali w zgromadzeniach narodowych, które się odbywały niekiedy na ich dworze, najczęściej zaś w świątyniach umyślnie na to przeznaczonych. Jedne z takowych Świątyń nazywano *Kontynami* od słowa *Kon*, *Zakon*, drugie nazywano *Gradzinami*, *Grodami*, *Horodyszczami*, od słowa *grodzie*, *święta zagroda*. Takowych *zagród* czas zniszczyć niezdolał, są to, lub na wyniosłych górach, lub rozległych równinach, powszechnie przy gajach, i przy wodzie, ogromne i nader wy-

Pięczyño w: dz: Pankracego *Karniewskiego*.

Pruszczyn, w: dz: Tadeusza *Pomianowskiego*, posiada piękny lassek.

Pozarzyn w: dz: *Sytty* z *Smoniewskich Kraziewiczowéy*, ma młyn, i dymów 7.

Podgorze, w: król: liczy dymów 24. bory królewskie obszerne od téy wsi rozpoczynają się.

soko usypane z ziemi, lub z kamieni ułożone wały, nieiaki kształt okopów, lub twierdzy mające. Alexander Xzę *Sapieha* takowe *Gradziny* w podrózach swoich po krajach Słowiańskich opisał. *Zoryan Chodałowski* dociekl, iż one co cztery mile zaludnionego m w całéy przestrzeni krajów Słowiańskich przy miastach były wystawiane. Tam w czasie religijnych i narodowych zgromadzeń, uroczyście pod powagą starszych i kapłanów ułatwiano wszelkie czynności publiczne." Daléy w témże piśmie w nocy nadmienia: „Oglądałem wiele takowych pomników naszéy starożytności znajdujących się w Woiewództwie Płockiém, które powszechnie w téy okolicy *okopami Szwedzkiemi* są nazwane, co iednak nie

Pyrki w: d: *Myłkiego*, dymów 9. i wiatrak, w pobliżu którego, na gruncie do *Małętysi* należącym, widzieć się daie wzniesiony ręką ludzką na równinie kopiec; okoliczni włościanie twierdzą, iż to iest grobowiec sławnego wojownika, iakiego nazwisko, i iakiego był narodu nie wiadomo. *Pyrki* były dawniéy dziedzictwem *Ciołkowskich*, herbu *Jastrzębiec*.

iest istotną rzeczą, kształt onych i położenie miejsca, oraz wzajemna między sobą odległość, z opisem P. *Chodakowskiego* iest zgodna. Środkowe miejsce czyli wewnątrz tych okopów iest nadto szczupłym, ażeby potrzebną do obrony ilość woyska dogodnie w sobie mieścić mogło. Szwedzi nie mieli potrzeby, i niebyli nawet w stanie, usypać w krótkim czasie w bliskiéy od siebie odległości tak ogromnych wałów, bydź tylko może, iż przechodząc tamtędy, w stanowiskach swoich, za głównejsze punkta swéy siły one obierali, i z tąd okopami Szwedzkiemi późniéy są nazwane." — Uważałem iż okopy o których iest mowa są w iednym prawie kształcie sypane, i zawsze okrągławéy formy.

Marcin Podsedek ziemi Wyszogrodzkiéy, w r. 1632, wspomina go Konstytucya z r. 1611, Marcin z ziemi Wyszogrodzkiéy elekcyą Jana III. podpisał.

Radzikowo, w: król: i kościelna w posessyi byłego Starosty Mogilnickiego, należała dawniéy do Starostwa tego nazwiska. Liczy domów 36, iest dobrze zabudowana, ma kształtny dwór, i ogród owocowy. Kościół drewniany na górze, która nad wsią panuje. Za nią na łąkach iest kopiec w kształcie bateryi. Mogilnickich są dwa domy. *Mogilniccy* herbu *Korczak* w ziemi Chełmskiéy, i *Mogilniccy* herbu *Lubicz* w ziemi Ruskiéy. (63)

Raszewo, w: dz: Frań: *Stobieckiego*, ma obszerny staw i na nim młyn, dym: 11

Rakowo, nad samą Wisłą w: dz: *Kaietana Nakwaskiego*, dymów 19. od Holendrów czynszowników zamieszkała, ma znaczny bór.

Reczyno w: król: dymów 13 posiada.

Rąkcice. w: dz: niegdy Bonawentury *Małowieyskiego* Sędziego pokoju, dziś iego Sukcessorów, dymów ma 9. Zmarły (63) *Niesiecki* Tom III. str. 288.

dziedzic dopiero wymieniony, jest autorem dzieła pod tytułem: *Pisma różne pa-tryotyczne, moralne, ekonomiczne, i listy w ważnéj materji w Warszawie u XX. Piiorów 1810.*

Rogowo, w: dz: Ignacego *Pilchowskiego* Sędziego N: Jn:

Rębowo, w: król: pod Wyszogrodem, dymów 97. licząca. Jest tu kościółek drewniany, pod zarządzeniem Proboszcza Wyszogrodzkiego zostaiący. Włościanie téj wsi trudnią się chodowaniem warzëwa kuchennego, szczególniëy cëbuli, która na ich gruncie dobrze się udaie.

Rybaki, przy Wyszogrodzie nad Wiślą, folwark dawniëy Starosty Szymanowskiego, dziś w posiadaniu Rządu, nabyty przez Kommissyą Rządową Spraw Wewnętrznych i Policji, iako własność ziemiańska. Rybaki są mieyscem budowli statków rządowych i prywatnych. Urząd spławu wedle urządzenia Kommissyi Rządowëy Spraw Wewnętrznych i Policji z daty 24 Października 1817. roku, składa się z Inspektora, Pisarza, Dozorcy sta-

tków i stróża. (64) Dla tych Oficjalistów iako też Szyprów, i innéy Czeladzi iest domów 15 wystawionych, niemniéy Spichlerz czyli skład dla narzędzi splawnicznych. Brzeg Wisły na Rybakach przez ubicie tamy kosztownéy iest zabezpieczo-

- (64) Inspektor iest naczelnikiem całego zakładu, główne są iego obowiązki: aby wszelkie statki rządowe, iak naykorzystniéy produktami kraiowemi były zafrachtowane, ażeby budowla i reperacya statków tak rządowych iako i prywatnych w Rybakach śpiesznie, porządnie i doskonale była uskuteczniata, ażeby warsztat budowniczy ciągle robotą był opatrzony, aby liczba rzemieślników powiększała się, aby statki rządowe osadzone były szyprami zdalnemi i pewnemi, ażeby z czasem szyprowie tylko rodacy i żonaci na statkach rządowych znaydowali się, aby do budowli statków, samych rodaków na naukę hrano, i t. d. Inspektor winien stawić kaucyą w summie zł. 6000. na zabezpieczenie kassy urzędu Splawu. — Do budowania statków wodnych iest ieden Master Cieśli, rocznie pensyi Zł. 1440. pobie-

ny. Przy domie Inspektora, który jest nad inne celniejszy założono ogród, w pobliżu którego jest zdroj wody czystej iak kryształ, od dawnych czasów zdrowiu ludzkiemu użyteczny, a w szczególności woda iego sprawia chęć do używania pokarmów, dobrze trawienie ich ułatwia, i w słabościach żołądka jest pomocna. (*) Na

raiący, i 12 czeladzi, z tych każdy latem i zimą przy robocie skarbowej dziennie Zł. 3 bierze; uczniów jest kilku, z tych Uczeń *pierwszoletni* bierze dziennie w zimie zł: 1, w lecie zł. 1 gr. 6, *drugoletni* bierze w zimie zł. 1 gr. 12, w lecie zł. 1 gr. 18, *trzecioletni* w zimie zł: 1 gr. 24, w lecie zł. 2.. W dniu ostatnim Grudnia 1821. było *Berlinek* Rządowych 24 w różnych miejscach znajdujących się. *Wiadomość w téj mierze z akt Kommissyi Woiwódzkiej tyczącej się spławu na Rybakach powzięta.*

(*) Podania mieszkańców Wyszogroda i Rybaków Zust do ust przechodzące uwiadomiałą, iż od dwóch wieków zdroj ten jest tamiczny okolicy znany, położenie iego na wzgórzu ku wschodowi i połu-

Rybakach iest także przewóz, dziś do rządu należący. —

Sarnowo, w: dz: Józefa *Peplowskiego*, znaczney rozległości w dobrych gruntach, ma piękny las zwany *Oleszki*. *Peplowscy* herbu *Gozdawa*. Przedtym domu tego gniazdo było Xięstwo Mazowieckie, gdzie przodek ich dóbr *Peplowa* o dwie mile od Płocka odległych nabywszy, *Peplowskim* nazwany, *Dziedzic* na *Peplu*.

dniowi obróconemu; przy nim stać miała niegdyś kaplica, w której modlono się, a przy tém wody z źródła używano, i ta słabym pomagała. Zabobon i niechęć ku Chryścijaństwu zniszczyły wprawdzie kaplicę, lecz źródło dotąd istnące piciącem z niego wodę w przypadłościach żołądka i teraz jest pomocném. Zrozbiorów chemicznych wody téy w roku 1820 przez PP. *Smolińskiego* i *Szobéra* Aptekarza w przytomności P. *Peszkiego* Lekarza Obwodu Płockiego uskutecznianych, okazało się, iż woda źródła tego, części żelaza, siarki, soli kuchennéy, natrum, kwasu węglkowego (*acidum carbonicum*) w

wie spłodził Wawrzeńca i Szymona Biskupa Płockiego, Wawrzeniec był Sędzią Płockim, zbudował dwór w Peplowie który mu poświęcał brat rodzony Szymon Biskup. O tém świadczy Niesiecki. (65)

Starozrzeby, w: dz: Onufrego *Bromirskiego*, wieś ta porządna, ma sad owocowy, kanały, i wiatrak.

Sielce, w: król: dwór murowany, i ogród owocowy obszerny posiada, pamięć-

sobie zawiera. W iakich istotnie chorobach i słabościach woda na rybakach używana bydzby mogła, rzecz ta ocenieniu lekarzy podlega. Czytając dzieło pod tytułem. *Wody mineralne Szląskie i Hrabstwa Glackiego przez Dr. Moscha* przekładania A. Kuszańskiego w Wrocławiu 1821 r. na str. 189 i 190, znalazłem źródły wody w *Saltzbrun*, podobne w sobie części iak źródły na Rybakach obeymujący. Wody w *Saltzbrun* są sknteczne przeciwko złemu trawieniu, zaszlamowaniu kanału kiszkowego, kurczowi żołądka, *Hipokondryi, Histryi* i t. p.

(65) *Niesiecki* Tom III. str. 572.

tna rezydencyą Opatów Czerwińskich, iako dawniey do nich należąca.

Siekluki w: dz: Józefa *Siekluckiego*.

Skolatowo, w: król: parafialna kościół drewniany, swoją dawnością zniszczał.

Sobanice w: dz: *Pilchowskiego*, dobrze zabudowana, ma sad, i wiatrak.

Słomino, w: dz: *Chmielewskiego*, liczy dymów 9. ma sad.

Scieżewo w: król. liczy dymów 11.

Srebrna w: dz: Karóla Hr: *Zboińskiego*?

Święcice, w: dz: Kalet: *Nakwaskiego* dymów 13, ogród i las. Wieś ta składa się z dwóch, dawniey zwanych *Święcice Wróble* i *Papiery*.

Wilamowice w: dz: Józefa *Pilchowskiego*, dwór porządny, i sad przy nim, zdobią tę wieś.

Wilczkowo w: król: w posessyi emfiteutycznój *Bielskiego*, dymow 3.

Wilkanowo, w. dz: dawniey Hipolita Mikorskiego, późniey Floryana Lasockiego, Sędziego pokoiu, dziś Fr. Nakwaskiego, Kasz: Sen: dwór murowany, ogród owocowy, i lasek.

Wilkowuie, w: dz: Kacpra Zawadzkiego.

Węgrzynowo, w: dz: Tomasza Gościckiego, ogród owocowy, porządne zabudowania dworskie, i wiatrak posiada, niemniéy staw i bór sosnowy, niegdyś dziedzictwo familii *Węgrzynowskich*.

Wola pod Czerwińskiem, w: król: dymów 23.

Worowice w: dz: Alexego Rościszewskiego.

Wronino, w: dz: Jana Nakwaskiego. w dobrym gruncie, 10 dymów i wiatrak.

Wroninko, w: dz: Józefa Wrońskiego, ma dymów 10.

Wychodz nad Wisłą, w: dz: Sosnkowskiego, dymów 13, sad i miejsce przewozu. —

Zaborowo, w: dz: niegdy Romualda Kadłubowskiego, Podśędka ziemi Wyszogrodzkiej, herbu *Belina*, dziś iego Sukcessorów, w dobrych gruntach, i znaczną rozległość mająca.

Zarembino w: dz: różnych posiadaczy Szlachty.

Zakrzewo nad Wisłą, w: dz: Leonarda *Lasockiego*, parafialna, ma gorzelnię, i grunt pośledni. Na początku wieku XVI. Marcin Lasocki, Oyciec Walentego Podkomorzego Ziemi Wyszogrodzkiey, kościół w Zakrzewie, w miejsce dawnego od Wisły zerwanego, wystawił. Umarł roku 1619. —

Zdziar wielki, w: król: liczy dym: 15.

Zukowo, w: dz: Karóla Hr: *Zboińskiego* kościelna, liczy dymów 16.

Zukowko, w: dz: tegoż samego, liczy dymów 6.

K O N I E C.

